

РОЗДІЛ 4

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346:37(477)

УПРОВАДЖЕННЯ КЕЙС-МЕТОДУ ЯК ЗАСОБУ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНЦІЙ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ-ГОСПОДАРНИКІВ

CASE METHOD IMPLEMENTATION AS A MEANS OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE COMMERCIAL LAWYERS

Боднарчук О.Г., д.ю.н., доцент,
професор кафедри господарського права та процесу
Національний університет державної фіскальної служби України

У статті вказано на необхідність удосконалювати якість вищої освіти за рахунок упровадження в навчальний процес нових освітніх технологій. Визначено, що метод кейсів має значний потенціал для застосування його в процесі підготовки майбутніх юристів-господарників, що пов'язано з практичною спрямованістю дисциплін професійного циклу та виключною важливістю набуття студентами компетенцій й умінь аналізувати реальні ситуації в професійній діяльності юристів, уміння приймати обдумані, а також нестандартні рішення та швидко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях.

Ключові слова: вища юридична освіта, ефективність викладання, кейс, кейс-метод, уміння, активізація навчального процесу, метод ситуаційного навчання, компетентність, компетентнісний підхід у освіті, професійні компетенції.

В статье указано на необходимость совершенствовать качество высшего образования за счет внедрения в учебный процесс новых образовательных технологий. Определено, что метод кейсов имеет значительный потенциал для применения его в процессе подготовки будущих юристов-хозяйственников, что связано с практической направленностью дисциплин профессионального цикла и исключительной важностью приобретения студентами компетенции и умения анализировать реальные ситуации в профессиональной деятельности юристов, умения принимать обдуманные, а также нестандартные решения и быстро адаптироваться в меняющихся жизненных ситуациях.

Ключевые слова: высшее юридическое образование, эффективность преподавания, кейс, кейс-метод, умения, активизация учебного процесса, метод ситуационного обучения, компетентность, компетентностный подход в образовании, профессиональные компетенции.

The article indicates the need to improve the quality of higher education through the implementation of the new educational technologies into the educational process. The case method application has considerable potential for the formation of autonomy, the ability to analyze and develop their own cognitive needs in legal higher education institutions, since during the implementation of this method a conditions for analyzing the situations typical for the professional activity of a specialist in the legal field and for the presentation of possible ways of their solutions and the choice of the optimal solution from the proposed are created. The potential of using the case method is to increase the level of psychological willingness of future commercial lawyers for professional activity and the effectiveness of learning the educational material; modeling the future professional activity of lawyers through "immersion" into a real problem situation that is typical of legal profession; transferring the emphasis of training to the development of practical skills; application of theoretical concepts in practice when solving a problem situation, etc. It has been determined that the case method has considerable potential for its application in the process of preparing future commercial lawyers, which is related to the practical orientation of the disciplines of the professional cycle and the crucial importance of gaining students the competence and ability to analyze the real situation in the professional activity of lawyers, the ability to think deliberately, and also to make non-standard decisions and adapt quickly in changing life situations.

Key words: higher legal education, teaching effectiveness, case, case method, skills, educational process activation, situated learning, competence, competency-based learning, professional competencies.

В умовах стрімкого реформування законодавчої системи в Україні, постійних змін і прийняття нових нормативно-правових актів з урахуванням європейського досвіду, структурних реформ в економіці, перетворення в галузі освіти трансформація в бік демократизації суспільства вимагає адекватних підходів до вдосконалення методів і засобів навчально-педагогічної практики, методологій формування нових навчальних дисциплін. У зв'язку з цим юридична вища освіта також потребує вдосконалення відповідно до стандартів і рекомендацій щодо якості освіти, ухвалених для Європейського простору вищої освіти.

Упродовж двадцяти шести років незалежності в Україні відбувається поступове оновлення юридичних інститутів, спрямоване на утвердження та захист прав особи, таких як суд, адвокатура, прокуратура, нотаріат, насамперед через оновлення законодавства і приведення його у відповідність до європейських стандартів. Ефективне функціонування цих інститутів залежить як від якості закону, так і від якості підготовки фахівців, які забезпечують діяльність цих інститутів. Водночас донині зміст юридичних

дисциплін, що викладають у вищих правничих школах, методика їх викладання, юридична наука, а також адміністрування цих шкіл та університетів загалом не зазнавали якісних змін. Вони використовують радянську систему юридичної освіти, відповідно до якої юрист сприймається як особа, покликана служити державі, а не захищати й утверджувати права особи [1].

Доцільно зауважити, що для підготовки висококваліфікованого юриста необхідно забезпечити системне викладання 32–35 професійно значущих дисциплін, а це становить приблизно дві третини загального часу навчання [2, с. 207].

Потреба у використанні кейс-методу в процесі підготовки фахівців з юриспруденції зумовлена тим, що викладання більшості дисциплін професійного циклу має чітко окреслену практичну спрямованість і реалізується через систему вправ, ситуаційних завдань і задач, запозичених із реального досвіду компаній або змодельованих з урахуванням його, без яких підготовка висококваліфікованих юристів у сучасних умовах ведення бізнесу не можлива.

Однак останнім часом науковці приділяють навіть менше уваги застосуванню кейс-методу в процесі підготовки майбутніх юристів-господарників у розробках, ніж за такими спеціальностями, як математика, іноземна мова тощо. Проте застосування кейс-методу є дуже важливим для підготовки майбутніх фахівців-юристів, має певні особливості, які доцільно враховувати в процесі навчання.

Проблему використання кейс-методу під час викладання різних дисциплін в українській вищій школі вивчало багато науковців. К.В. Іляшенко [3] висвітлює тенденції розвитку кейс-методу в навчанні на прикладі вивчення дисципліни «Звітність підприємств»; С.М. Ковальова [4] дослідила технологію застосування цього методу в професійній підготовці вчителя в Україні та довела, що робота з кейсами має творчий характер і є показником високого рівня педагогічної діяльності; О.Ф. Приліпко [5] проаналізував особливості застосування методу кейсів під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін курсантами вищого військового навчального закладу; О.В. Стаченко [6] розглянув історію, сутність та особливості використання кейс-методу як методу, який можна використовувати в процесі виробничого навчання під час проходження практичної підготовки студентів 1–2 курсів, і дослідив ефективність використання цього методу в рамках лабораторії «Технології та дизайн»; О.В. Полозенко [7] розглянула проблему використання кейс-методу для формування психологічної готовності майбутніх фахівців аграрної галузі до професійної діяльності, акцентуючи увагу на сутності кейс-методу як методу навчання й форм організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, як дидактичної технології, що використовують у процесі фахової підготовки; Ю.П. Сурмін [8] обґрунтував необхідність використання методу кейс-стаді для підвищення якості навчання у вищих навчальних закладах України, що передбачає його осмислення як багатофункціонального утворення, яке характеризується значним інтелектуальним потенціалом, гносеологічними та навчально-виховними можливостями. Учений довів, що імплементація методу базується на виявленні факторів гальмування його впровадження в дослідження і практику навчання, а також показав, як їх усунути, використавши програми розвитку кейс-стаді в освітньому просторі України. Зазначену проблему досліджували й російські вчені. Так, В.М. Козлова [9] розглянула проблему формування професійних компетенцій студентів-юристів за допомогою застосування методу кейс-стаді в процесі вивчення юридичних дисциплін і проаналізувала різні типи кейсів з урахуванням цілей і завдань їх застосування, структури й особливостей формування завдань; В.В. Терещенко [10] довів корисність застосування кейс-технології в процесі викладання юридичної психології, зокрема розділу «Судово-психологічна експертиза», бакалаврам юриспруденції, акцентуючи увагу на вивченні нового предметного виду судово-психологічної експертизи соціально-психологічних особливостей членів злочинної групи; О.Г. Смолянінова [11] після проходження стажування за програмою TACIS та ознайомлення з особливостями методу CASE STUDY розробила й випробувала курс у педагогічному університеті м. Красноярська, розрахований на підготовку майбутніх викладачів економіки.

Кейс-метод активно застосовують також за кордоном у процесі професійної підготовки педагогів. Аналіз дослідження вченого Д. Хесса [12, р. 55] дає змогу стверджувати, що сьогодні в юридичних коледжах США найчастіше використовують також дискусійний метод. Зокрема, Дональд Бліг [13] виокремлює такі методи навчання: 1. Метод мозкового штурму. 2. Груповий діалог. 3. Демонстрація. 4. Дискусія вільних груп. 5. Групове практичне заняття з керівником. 6. Індивідуальне практичне заняття з керівником або «консультації». 7. Проблемно-орієнто-

вані групи. 8. Програмне навчання. 9. Метод синдикату. 10. Метод тренінг-групи.

Водночас недостатньо розробленим залишається питання використання кейс-методу в процесі фахової підготовки майбутніх юристів-господарників.

Метою статті є узагальнення теоретичної бази використання методу кейсів загалом і визначення можливостей та особливостей його імплементації в процесі підготовки майбутніх юристів-господарників. Зокрема, досягнути вказаної мети вважаємо можливо через конкретизацію всіх суттєвих аспектів методу кейсів у процесі викладання юридичних дисциплін для студентів напряму підготовки «Право».

Передбачити абсолютно всі зміни, події та перспективи розвитку галузі або професії неможливо, але сформулювати певну «дорожню карту», відштовхуючись від аналізу поточної ситуації, доцільно. Зокрема, асоціація соліситорів Англії та Уельсу (далі – The Law Society) опублікувала доповідь, присвячену майбутньому юридичної професії. В опублікованій доповіді The Law Society представила свої висновки стосовно можливого «образу» юридичної професії у 2020 р. Згідно з результатами дослідження, виявлено 5 основних факторів, що здійснюватимуть вплив на юридичну професію через 4–5 років: світове та національне бізнес-середовище, глобалізація; спосіб придбання клієнтами юридичних послуг; технічний прогрес та інновації, що будуть використовуватися ринком; нові гравці на ринку й нові види конкуренції; політичні рішення та програми, що регулюють рівень доступу до правосуддя. Усі ці фактори, згідно з даними дослідження, не є ізольованими один від одного, а працюють взаємопов'язано і впливатимуть на майбутнє юридичного ринку консолідовано [14].

Отже, щоб надавати якісні послуги й залишатися конкурентоспроможним на сучасному ринку, юрист повинен не лише старанно виконувати поставлені перед ним завдання, а й розвивати комплексний підхід, метою якого є також прогнозування ситуацій і розвитку подій. Зауважимо, що до юристів дуже часто звертаються не для надання попередніх консультацій, висновків тощо, а для вирішення конкретних або комплексних критичних ситуацій, які вже склалися в клієнта й потребують термінового вирішення. Це реалії сьогодення в епоху економічної кризи та нестабільності. Потрібно бути готовим оперативно реагувати на вимоги клієнта й застосовувати комплексний підхід для ведення справ [14].

У світлі наведеної вимоги в навчанні студентів-юристів зростає роль інтерактивного навчання – кейс-методу, або методу ситуаційного навчання. В.В. Дроздова стверджує: «... сучасним різновидом проблемного навчання є інтерактивно-дослідницька технологія навчання метод кейсів. Використання цього методу, орієнтованого на предметний та соціальний зміст практичної діяльності, забезпечує виникнення пізнавальних і професійних мотивів і інтересів тих, хто навчається, розуміння значущості знань, що застосовуються, активну позицію щодо свого професійного та загального розвитку» [15, с. 421].

Доцільно зазначити, що кейсовий метод навчання – дуже гнучкий стиль, який передбачає навчання на основі кейсів (проблем) і сприяє розвитку аналітичних навичок [16]. Сутність кейсового методу полягає в можливості висвітлити рішення чи сукупність рішень: чому їх було вжито, як вони були реалізовані та з яким результатом [17, с. 17].

Разом із тим кейсовий метод дає досліднику змогу докладно вивчити дані у визначеному контексті. У більшості випадків кейсовий метод виділяє невелику географічну територію або дуже обмежену кількість осіб, як і предметів навчання. Тематичні дослідження можна побудувати на вивченні певних явищ реального життя через детальний контекстний аналіз обмеженої кількості подій або умов і їхніх взаємин [18, с. 2]. Крім того, кейсовий метод вважають корисним під час дослідження, оскільки він до-

помагає вивчати дані на мікрорівні. Цей метод вважають альтернативою кількісному чи якісному [18, с. 5].

Зокрема, професор Копленд (Copeland) у 1910 р. став першим використовувати метод студентських дискусій за підсумками аналізу конкретних ситуацій із життя бізнесу. У період з 1909 по 1919 рр. навчання відбувалося за схемою, коли учнів-практиків просили викласти конкретну ситуацію (проблему), а потім проаналізувати проблеми та надати відповідні пропозиції і шляхи вирішення. Першу збірку кейсів видано в 1921 р. (Dr. Copeland, Dean Donhman). У 1924 р. метод уперше застосований у Harvard Business School (The Case Method at the Harvard Business School). У зв'язку з цим Гарвардську школу бізнесу вважають лідером і головним пропагандистом методу конкретних ситуацій. До середини минулого століття метод конкретних ситуацій набув форми чіткого технологічного алгоритму, став активно використовуватися не тільки в американській, а й у західноєвропейській бізнес-освіті. Так, з 50-х рр. XX століття бізнес-кейси набувають поширення в Західній Європі. Відомі бізнес-школи Європи INSEAD, LBS, HEC, LSE, ESADE беруть активну участь не тільки у викладанні, а й у написанні таких кейсів.

В Україні він уперше презентований у 1992 р. фахівцями Школи державного управління ім. Дж. Кеннеді Гарвардського університету у Інституті державного управління та місцевого самоврядування (нині – Національна академія державного управління при Президенті України (НАДУ)). Значний внесок у його просування в Україні зробив Центр інновацій та розвитку, який став справжнім осередком упровадження кейс-методу в освітню систему [8, с. 20].

Натепер співіснують дві класичні школи кейс-стаді – Гарвардська (американська) і Манчестерська (європейська). Зауважимо, що американські кейси дещо відрізняються від європейських: зазвичай вони більші за обсягом (20–25 сторінок), а в Європі в півтора-два рази менші, як правило, не мають єдино правильного рішення, тобто багатоваріантні [19, с. 22].

Зокрема, кейси відрізняються за форматом використання й рівнем складності.

За форматом використання виділяють:

Executive-кейси (1–2 стор. і менше). Учасники знайомляться з кейсом безпосередньо на заході й вирішують його індивідуально або у форматі обговорення з модератором. Такі кейси використовують як ілюстрацію теоретичного матеріалу або для перевірки конкретних вузьких навичок.

Тематичні кейси (3–5 стор.). Призначені для розбору на навчальному занятті й загальної дискусії, іноді передбачена коротка попередня підготовка учасників.

Гарвардські кейси (в середньому 20–25 стор.). Припускають самостійну командну роботу протягом декількох днів і презентацію рішення.

За рівнем складності кейси можуть бути:

Структурованими (highly structured). Включають у себе мінімальну кількість додаткової інформації. У них закладена певна модель рішення й наявний оптимальний варіант рішення.

«Маленькими тезами» (short vignettes). Знайомлять тільки з основними поняттями, включають 2–3 сторінки додатків. Учасникам потрібні додаткові знання для роботи.

Великими неструктурованими (long unstructured cases). Це найскладніші кейси. Учасники повинні опрацювати великий обсягом слабо структурованих даних. У кейс може включатися зайва інформація й/або в кейсі може не бути необхідних даних.

Кейси можуть бути представлені студентам у найрізноманітніших видах: друкованому, у вигляді відео, аудіо, мультимедіа.

Виділяють кейси за місцем їх підготовки: «польові» (основані на фактах з реального життя, об'єктом є фірма) і «кабінетні» (джерела мають формальний характер,

а кейс готується за робочим столом викладача). За джерелами отримання інформації: «бібліотечні» (використовувани в кейсах джерела мають формальний характер, узяті зі спеціальної літератури, підбраної в бібліотеках) і «неформальні» (основні джерела інформації для кейса неформальні, тобто отримані з першоджерела під час зустрічей і бесід з фахівцями, керівниками організацій, підприємств тощо).

В.В. Городиська звертає увагу на те, що кейс має бути вдало підібраний і відповідати таким вимогам: чітко сформульованій меті створення; містити відповідний рівень труднощів; не надто швидко старіти й бути актуальним; ілюструвати типові ситуації; розвивати аналітичне мислення; провокувати дискусію; мати кілька розв'язків [20, с. 20].

Отже, якісний кейс повинен об'єднувати в собі п'ять ключових аспектів: 1) за допомогою візуального оформлення і стилю викладення кейс передає цінності й культуру компанії; 2) у кейсі повинна бути описана захоплива бізнес-ситуація, яка не має однозначного рішення та є важливою для компанії; 3) актуальність вирішення проблеми для компанії: за основу береться реальна й недавня історія, які потребують прийняття управлінських рішень; 4) достатній обсяг релевантних первинних і статистичних даних; 5) участь топ-менеджера компанії в процесі написання кейсу: забезпечує «живі» деталі й емоційну залученість.

Концептуально кейс навчання передбачає, що навчальний процес більш ефективний, якщо студенти шукають або контролюють знання спільно з викладачем, а не сидять пасивно й задовольняються позицією «премудрого глядача» [21, с. 14–20].

Розглянемо більш детально методологічне визначення кейс (від англійського CASE) і кейс-методу навчання.

Науковці дають різні визначення кейсів. Кейс – це опис реальної ситуації. Кейс – це «шматочок» реального життя (в англійській термінології TRUE LIFE). Кейс – це подія, що реально відбулася в тій чи іншій сфері діяльності й описані авторами, щоб спровокувати дискусію в навчальній аудиторії, «спонукати» студентів до обговорення та аналізу ситуації й прийняття рішення. Кейс – це «моментальний знімок реальності», «фотографія дійсності» [11].

К.В. Дубініна звертає увагу на те, що в освіті багато термінів залишаються в англійській транскрипції й водночас мають один або кілька російських еквівалентів: «кейс-стаді» трактується водночас як кейс-метод, метод аналізу конкретних ситуацій, метод кейсів, ситуаційні вправи тощо. Використовують ці терміни як синоніми, що не зовсім коректно, оскільки ситуаційні вправи можуть бути складником заняття за методом кейс-стаді, а кілька занять у сукупності з розробленим лекційним курсом становлять кейс-метод навчання [22].

Разом із тим окремі поняття кейс-методу відображають його специфічні властивості: метод кейсів – інструмент, що дає змогу застосувати теоретичні знання для вирішення практичних завдань [23, с. 8]. Кейс-стаді – педагогічна технологія, в основу якої покладено моделювання професійно значущої ситуації для виявлення наявних проблем і пошуку альтернативних рішень їх усунення [24, с. 123]. Кейс-метод (case study method) є ефективним інтерактивним методом навчання, який дає змогу наблизити процес навчання до реальної практичної діяльності спеціалістів і спрямований насамперед на мотивацію до навчально-професійної діяльності й перехід від пасивного засвоєння знань студентами до їх активного застосування в модельних або реальних ситуаціях професійної діяльності [25, с. 155].

На думку Н.В. Павельєвої, метод кейс-стаді, або метод конкретних ситуацій (від англійського case – випадок, ситуація) – метод активного проблемно-ситуаційного аналізу, оснований на навчанні завдяки вирішенню конкретних завдань-ситуацій (рішення кейсів) [26, с. 33].

Потрібно зазначити, що метод кейс-стаді – інструмент, що дає можливість застосувати теоретичні знання

для вирішення практичних завдань. Метод сприяє розвитку в студентів самостійного мислення, вміння вислухати й урахувати альтернативну думку, аргументовано висловити свою. За допомогою цього методу студенти мають можливість проявити та вдосконалити аналітичні й оцінні навички, навчитися працювати в команді, знаходити найбільш раціональний шлях вирішення поставленої проблеми [6, с. 360; 23, с. 8].

На нашу думку, сутність кейс-методу полягає в створенні реальної ситуації з практики, зокрема в юридичній сфері, її обговорюють і знаходять шляхи розв'язання. Проблема потребує засвоєння теоретичного матеріалу для вирішення, при цьому вона не має однозначних рішень, потребує кількох варіантів і їх розробки. Викладач не дає готових знань, а студент повинен самостійно шукати їх, що й спонукає студентів бути наполегливими в навчанні та намагатися стати всебічно розвиненими особистостями.

Отже, кейс-метод – це методика навчання, яка використовує опис (демонстрацію) та аналіз реальних ситуацій з метою формування в майбутнього юриста певного досвіду вирішення проблем протягом усієї професійної кар'єри.

Зауважимо, що доцільність та ефективність використання того чи іншого виду кейсів залежить не тільки від спеціальності, за якою навчаються студенти, а й від особливостей конкретного предмета в межах такої спеціальності. Так, у Навчально-науковому інституті права Університету Державної фіскальної служби України на другому рівні вищої освіти (магістерський) викладається дисципліна «Організація правової та претензійно-позовної роботи». Зазначена навчальна дисципліна є важливим складником господарсько-правової освіти студентів вищих навчальних закладів і набуває особливого значення в професійній орієнтації та спеціалізації, а в подальшому й у професійній адаптації.

Під час вивчення згаданої дисципліни студенти повинні знати таке: історичні передумови створення, формування, розвитку юридичної служби в Україні та її роль на сучасному етапі розвитку; сутність, форми, методи й засоби здійснення правової роботи; загальні положення щодо організації правової роботи в державних органах і суб'єктах господарювання; завдання та компетенції суб'єктів правової роботи; особливості здійснення кадрової, договірної та претензійно-позовної роботи; зміст та особливості складання документів різного характеру, що супроводжують правову та претензійно-позовну роботу державного органу, підприємства, установи чи організації.

Специфіка викладання цієї дисципліни зумовлює доцільність використання окремих підходів до створення кейсів для формування компетенцій студентів у межах її вивчення. Найбільш ефективним видається формування й використання таких видів кейсів, як неструктуровані та нетипові (творчі). Це дає можливість організувати навчання, щоб студенти під час вирішення кейса змогли самостійно виявити проблему, що сприятиме розвитку аналітичних і творчих здібностей і кращому засвоєнню матеріалу, оскільки має місце активне запам'ятовування.

Зокрема, для розроблення кейса з дисципліни «Організація правової та претензійно-позовної роботи» можуть бути використані рішення судів, матеріали договірної, претензійно-позовної роботи підприємств, установ та організацій або змодельовані викладачем ситуації на основі аналізу конкретних правовідносин.

Зауважимо, що під час розроблення кейсів магістрантам необхідно пропонувати багатопланові ситуації, які

включають у себе правову проблему, що може бути викликана, наприклад, прогалинами в правовому регулюванні суспільних відносин, відсутністю однакової судової практики. Зокрема, викладач, створюючи ситуацію, не вказує студентам на проблему, яка в ній закладена, пропонуючи магістрантам виявити її, сформулювати свою думку й обґрунтувати її. Для цього необхідно надати студентам для вивчення дві різні судові постанови з аналогічними спорами та запропонувати самим виявити суперечності між ними, дати критичну оцінку судовим актам і представити своє бачення правового вирішення спору. Водночас можливе надання у вигляді кейса й одного судового рішення, що не є бездоганним з погляду застосування господарсько-правових норм, із пропозицією дати правову оцінку законності й обґрунтованості судового акта та виробити своє рішення. Така технологія застосування кейс-методу, коли студентам дається для огляду готове рішення з його аргументацією, визначається як «Stated-problem-method». Його мета – вироблення в студентів критичного осмислення різних юридичних актів, навичок наукового аналізу і творчого ставлення до професії.

Метод кейсів має значний потенціал для застосування його в процесі підготовки майбутніх юристів-господарників, що пов'язано з практичною спрямованістю дисциплін професійного циклу та виключною важливістю набуття студентами компетенцій й умінь аналізувати реальні ситуації в професійній діяльності юристів, умінь приймати обдумані рішення, а також швидко адаптуватися в мінливих життєвих ситуаціях.

Успішне впровадження кейс-методу під час підготовки юристів у вищих навчальних закладах України можливе за умови дотримання викладачем принципів і технології реалізації кейс-методу; вміння поєднання кейс-методу з іншими методами навчання; організаційно-технічного забезпечення аудиторій навчальних закладів; методичної обґрунтованості застосування кейс-методу в рамках конкретної юридичної дисципліни; відповідності кейс-методу дидактичним цілям і завданням юридичної дисципліни.

Використання кейс-методу сприяє розвитку і студентів-юристів умінь і навичок: формулювати проблему й аналізувати її; розробляти алгоритм вирішення практичної ситуації; формулювати й обґрунтовувати власну позицію; приймати рішення та процесуально оформляти їх з урахуванням особливостей конкретної ситуації, фактичних обставин і вимог законодавства.

Разом із тим кейс-метод не може повністю замінити традиційні методи навчання, до того ж він може бути застосований для вивчення не для кожної теми дисципліни «Організація правової та претензійно-позовної роботи». Застосуванням кейс-методу має базуватися на міцному фундаменті теоретичних знань, які закладаються на лекціях і закріплюються на семінарських заняттях. Зокрема, успіх у використанні кейс-методу під час підготовки сучасного фахівця-юриста буде мати місце лише за розумного, збалансованого поєднання традиційних та інноваційних технологій у навчанні.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можемо зробити висновок, що кейс-метод дає змогу зацікавити студентів процесом навчання, формує сталий інтерес до конкретної навчальної дисципліни, сприяє активному засвоєнню знань і навичок. Даний метод дає можливість використати теоретичні знання й прискорити засвоєння практичного досвіду.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пояснювальна записка до Проекту Закону України «Про юридичну (правничу) освіту і загальний доступ до правничої професії». URL: http://www.w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62613 (дата звернення: 12.12.2018).
2. Куковська Т.С. Основні форми і методи професійної підготовки в юридичних навчальних закладах США. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. № 14. С. 205–209.
3. Ілляшенко К.В. Використання кейс-методу у вивченні облікових дисциплін. Удосконалення навчально-виховного процесу в вищому навчальному закладі : зб. наук.-метод. пр. 2016. Випуск 19. С. 160–164.

4. Ковальова С.М. Технологія застосування кейс-методу в професійній підготовці вчителя в Україні. Вісник Житомирського державно-го університету ім. Івана Франка. 2017. Вип. 3 (89). С. 100–104.
5. Приліпко О.Ф. Особливості застосування методу кейсів на заняттях з професійно-орієнтованих дисциплін в ході підготовки майбутніх офіцерів. Системи обробки інформації. 2017. Вип. 3 (149). С. 139–142.
6. Стаченко О.В. Ефективність застосування кейс-методу у виробничому навчанні. Проблеми інженерно-педагогічної освіти. 2013. № 38–39. С. 356–362. URL: http://www.nbu.gov.ua/UJRN/Pipo_2013_38-39_57 (дата звернення: 12.12.2018).
7. Полозенко О.В. Використання кейс-методу в психологічній підготовці студентів аграрних ВНЗ. Наука і освіта. 2015. № 8. С. 116–121.
8. Сурмін Ю.П. Кейс-метод: становлення та розвиток в Україні. Вісник НАДУ. 2015. № 2. С. 19–28.
9. Козлова В.Н. Использование метода кейс-стади как средство формирования профессиональных компетенций студентов-юристов. Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. 2014. № 12 (50). Ч. II. С. 108–112.
10. Терещенко В.В. Кейс-метод в обучении бакалавров юриспруденции использованию судебно-психологической экспертизы при расследовании групповых преступлений несовершеннолетних. Вестник Краснодарского университета МВД России. 2016. № 1 (31). С. 241–246.
11. Смолянинова О.Г. Кейс-метод обучения студентов. URL: <http://www.docplayer.ru/46850389-O-g-smolyaninova-keys-method-obucheniya-studentov.html> (дата звернення: 12.12.2018).
12. Gerald F., Steven Friedland. Hess. Techniques for Teaching Law. Durham, North Carolina, Carolina Academic Press, 1999. P. 370.
13. Donald A. Bligh. What's the use of Lectures? San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 2000. P. 346.
14. І до ворожки не ходи: майбутнє юридичної професії. URL: http://www.protokol.com.ua/ua/i_do_vorogki_ne_hodi_maybutne_yuridichnoi_profesii/ (дата звернення: 12.12.2018).
15. Дроздова В.В. Використання методу випадків та ситуацій у вивченні англійської мови студентами технологічних спеціальностей у ВНЗ. Молодий вчений. 2016. № 12 (39). С. 420–424.
16. In case you are interested: results of a survey of case study teachers / C.F. Herreid, N.A. Schiller, K.F. Herreid, C. Wright. Buffal: J Col Sci Teach, 2011. № 40 (4). P. 76–80.
17. Yin Robert K. Case study research: design and methods. P. 223. URL: https://www.books.google.com.ua/books?id=FzawAdilHkC&printsec=frontcover&hl=ru&source=gbs_ViewAPI&redir_esc=y-v=onepage&q&f=false.
18. Zaidah Zainal. Case study as a research method. P. 6. URL: http://www.psyking.net/htmlobj-3837/case_study_as_a_research_method.pdf (дата звернення: 12.12.2018).
19. Прутченков А.С. Кейс-метод в преподавании экономики в школе. Экономика в школе. 2007. № 2. С. 22–41.
20. Городиська В.В. Використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх вихователів у педагогічних ВНЗ. Педагогіка вищої та середньої школи. 2013. Випуск 37. С. 17–21.
21. Boehrer J. On Teaching a Case. International Studies Notes. 1994. Vol. 19. № 2. P. 14–20.
22. Дубинина Е.В. Категориальный аппарат кейс-метода и его характерные признаки. Образование и наука в современных условиях. 2016. № 3 (8). С. 71–75. URL: <https://www.interactive-plus.ru/e-articles/260/Action260-112013.pdf> (дата звернення: 12.12.2018).
23. Ваганова О.И. Метод кейсов в профессиональном обучении: учеб.-метод. пос. Н. Новгород: ВГИПУ, 2011. 57 с.
24. Царапкина Ю.М. Использование кейс-технологий при обучении студентов. Образование и наука. 2015. № 3 (122). С. 120–129.
25. Коваленко Ю.В. Ефективність застосування кейс-методу під час викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць. 2014. № 1. Випуск 16. С. 151–155.
26. Павельева Н. Кейс-метод в профессиональном образовании. Новые знания. Журнал по проблемам образования взрослых. 2008. № 3. С. 33–42.

УДК 346.7(477)

ПОНЯТТЯ «ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ» ТА ЕТАПИ ЇЇ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

CONCEPT OF “FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY” AND STAGES OF ITS DEVELOPMENT IN UKRAINE

**Боднарчук О.І., к.ю.н., доцент кафедри
господарського права та процесу**

Національний університет державної фіскальної служби України

У статті проаналізовано поняття «зовнішньоекономічна діяльність» та етапи становлення її в Україні. Визначено, що зовнішньоекономічна діяльність пройшла три періоди розвитку, кожному з яких характерна своя специфіка. На підставі аналізу норм чинного законодавства й наукової літератури надано авторське визначення понять: «торгівля», «міжнародна торгівля» та «зовнішньоекономічна діяльність».

Ключові слова: торгівля, міжнародна торгівля, зовнішньоекономічна діяльність, суб'єкти господарської діяльності.

В статье проанализированы понятие «внешнеэкономическая деятельность» и этапы становления ее в Украине. Определено, что внешнеэкономическая деятельность прошла три периода развития, каждому из которых характерна своя специфика. На основании анализа норм действующего законодательства и научной литературы предложено авторское определение понятий: «торговля», «международная торговля» и «внешнеэкономическая деятельность».

Ключевые слова: торговля, международная торговля, внешнеэкономическая деятельность, субъекты хозяйственной деятельности.

The article analyzes the definition of the concept of “foreign economic activity” and the stages of its formation in Ukraine. It is determined that foreign economic activity has undergone three periods of development, each of which has its own specific character.

It has been determined that the foreign economic activity has undergone three periods of development, namely: the first (1918–1987 years) – soviet years, the second stage (1987–1991) – years of economic restructuring, the third stage (1991 – by the present time). Period of reformation and development of foreign economic activity and its management in Ukraine as a sovereign state.